

JUHO KOTAKALLIO

Koulujen lomat – perunannostolomasta kesälomaan

Viime aikoina koulujen loma-ajat ovat jälleen herättäneet keskustelua.

Opetusministeriö on teettämässä selvitystä kesäloman ajankohdasta.

Selvitys ei ole ensimmäinen, eikä todennäköisesti viimeinenkään.

Esimerkiksi vuonna 2013

opetusministeri Jan Vapaavuori

avasi keskustelun koulujen

loma-ajoista ja vuonna 2018

työministeri Mika Lintilä teetti

selvityksen koulujen kesälomista ja matkailualasta.

Näkökulmina loma-aikoihin ovat olleet muun muassa matkailualan tarpeet, kansantalous, mutta myös opiskelijoiden ja opettajien jaksaminen. Vuoroin on pohdittu koulutyöajan pidentämistä, vuoroin lyhentämistä. Näkemyksiään ovat esittäneet niin opettajat, kuin tavalliset kansalaisetkin.

Loma-sanan merkitys ja aikamääreet ovat muuttuneet ajan myötä. Lomasta tai loma-ajasta meille tulee nykyään mieleen useimmiten kesäloma. Harvempi tulee ajatelleeksi sanan muita merkityksiä. 1800-luvulla loma-aika saattoi tarkoittaa 10 minuutin välituntia. Myös työ- ja vapaa-ajan määrittelmä on muuttunut. Käytännössä vasta siirtyminen teolliseen yhteiskuntaan jakoi selkeämmin työ- ja vapaa-ajan.

Kello alkoi määrittellä sitä, mihin aikaan työpaikalla täytyi olla. Suomessa tosin elettiin maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa, missä maatalouden tarpeet määrittivät pitkälti kansalaisten päivittäiset toimet. Murros tähän tuli vasta sotien jälkeen, jolloin myös vapaa-ajan merkitys kasvoi. Tätä kehitystä korosti osaltaan myös siirtyminen viisipäiväiseen työviikkoon 1960-luvulla. Sitä ennen lauantait olivat koulu- ja työpäiviä.

Lukuvuoden kesto

Lukuvuosien aloitus- ja päättymispäivät ovat vaihdelleet eri aikoina ja kouluittain. Lukuvuosi on alkanut yleisesti joko elo- tai syyskuussa. Kesän loppuminen on tiennyt koulun alkua. Reilut kolmesataa vuotta sitten vuoden 1724 koulujärjestys määritteli loma-ajoiksi kaksi ajanjaksoa: Lucian päivästä kyntteliin ja juhannuksesta Pertteliin. Syyslukukausi alkoi siis elokuun loppuun ajoittuvasta Perttelin päivästä 24.8., jota pidettiin syksyn ensimmäisenä päivänä.

Syyslukukausi päättyi Lucian päivään 13.12., jolloin pääsi joulun viettoon. Joululoma päättyi 40 päivää joulun jälkeiseen vietettyyn kyntteliin 2.2., joka vuoteen 1774 asti oli pyhäpäivä. Helmikuun alkupuoliskolta kevätlukukausi jatkui juhannukseen. Kirkolliset pyhät katkaisivat kevätlukukauden pääsiäisen ja helluntain osalta. Molemmat kirkolliset lomamat alkoivat kolme päivää ennen juhlaa ja jatkuivat viikon tämän jälkeen.

Autonomisessa Suomessa annettiin uusia koulujärjestyksiä. Ruotsin vallan aikainen koulujärjestys korvattiin vasta 1840-luvulla. Ruotsissa oli annettu uusi koulujärjestys 1807, mutta se ei ehtinyt astua voimaan Suomessa. Näin ollen Ruotsin aikaiset käytännöt jatkuivat 120 vuotta, kunnes vuonna 1843 annettiin autonomia-ajan ensimmäinen koulujärjestys. Tuolloin määriteltiin lukuvuoden alkamisajankohdaksi 24. elokuuta. Ajankohta oli siis sama, kuin aikaisemmassa vuoden 1724 koulujärjestyksessä. Lukuvuoden päättymispäivä määriteltiin päättymään ajanjaksolle 14.6.–20.6., eli koulunkäynti päättyi ennen juhannusta.

Vuonna 1842 annetun koulujärjestyksen myötä joululoma lyheni parilla päivällä aikaisempaan verrattuna, kun joululoma määriteltiin alkamaan 15.12. ja päättymään tammikuun loppuun. Samoin lyhenivät pääsiäis- ja helluntaipyhien mukanaan tuomat vapaat. Pääsiäisloma alkoi kolme päivää ja helluntailoma päivää ennen pyhää. Nämä lomamat päättyivät vain kaksi päivää pyhien jälkeen. Tämän lisäksi oli kuitenkin muita vapaa-päiviä, joihin lukeutuivat ns. muuttoaika syksyisin (3 päivää vapaata) ja markkinapäivät (2 päivää vapaata). Tämän lisäksi vappu oli vapaapäivä.

Vuoden 1856 koulujärjestys määritteli lukuvuoden alkamaan 1. päivänä syyskuuta ja kevätlukukauden alun 15. päivälle tammikuuta. Näin ollen joululoma lyheni tasan kuukauden mit-

taiseksi. Koulujärjestys vuonna 1872 määritteli kouluvuoden alkamaan 1. syyskuuta ja päätymään 15. kesäkuuta. Kirkollisten pyhien tuomien lomien lisäksi koulujärjestys mainitsi erikseen vapaapäiviksi keisarin syntymä-, nimi-, valtaastustamis- ja kruunajaispäivän. Näiden lomapäivien lisäksi rehtori sai antaa oppilaiden ahkeruuden perusteella vapaata päivän kuukaudessa.

Kansakouluopettajien työaika oli 1870-luvulla 36 viikkoa ja koulu alkoi 1. päivänä syyskuuta. Työaika säilyi samana, kun oppivelvollisuuslaki säädettiin 1920-luvulla. Oppivelvollisuuslaki ei kumonnut vuoden 1872 Koulujärjestystä Suomen Suuriruhtinaanmaalle. Siihen tehtiin aika-ajoin muutoksia, muun muassa kevätlukukauden päätöspäiväksi määriteltiin toukokuun viimeinen päivä, jonka jälkeen kesäloma kesti tasan kolme kuukautta. Lupapäivien osalta puolestaan keisarilliset lupapäivät korvautuivat muun muassa päivämäärillä 5.2. ja 28.2. Vasta vuonna 1984 voimaan astunut lukiolaki kumosi 1800-luvun lopulta olleen koulujärjestyksen.

Perunannosto- ja hiihtoloma

Oppivelvollisuuslain 1921 mukaan oppiaika oli 36 viikkoa vuodessa. Tuolloin koulupäiviä viikossa oli enemmän, sillä kouluviikot olivat kuusipäiväisiä. Koulutyö katkesi useampaan lomaan. Lomapäivien laskentatavat vaihtelivat. Maatalousyhteiskunnassa saatettiin laskea niin perunannosto, kuin metsänistutuskin opiskelijoiden osalta koulupäiviksi tai opettajan osalta työpäiviksi.

Oppivelvollisuuslain myötä kansakoulun kahdelle ylimmälle luokalle voitiin myöntää kiireisimpinä maataloustyöaikoina viikon perunalupa tai yleisimmin vihannes- tai sadonkorjuulupa. Ylimpien luokkien osalta lupapäivät

laskettiin koulutyöpäiviksi. Alempien luokkien osalta mahdolliset lupapäivät eivät kerryttäneet koulupäiviä. Lapset nähtiin agraarisessa yhteiskunnassa työvoimana. Perunannostolomalla oli sekä maatalouteen että omavaraistalouteen liittyvät tavoitteet, mutta tämän lisäksi on nähtävissä se, kuinka perunapellolla tai muissa maataloustöissä auttaminen valmisti lapsia ahertamaan myös muissa askareissa ja työnteossa.

Myönnettävä loma-aika saattoi koulukohtaisesti vaihdella parista päivästä yli viikkoon. Loma ei myöskään rajautunut pelkästään maaseudun kouluihin, myös Helsingin koulujen oppilaille myönnettiin lupapäiviä. Sittemmin lupa-sana korjaantui loma-sanalla eikä perunannostolomalla olleet ainoastaan koululaiset, vaan muun muassa myös kansanedustajat.

Perunannostoloma saatettiin myöntää koko koululle. Siinä tapauksessa koulutyö jatkui keväällä myönnetyn loman verran, jotta määritelty työaika tulisi täyteen. Vaikka kansa- ja oppikoulut jäivät peruskoulu-uudistuksen myötä historiaan, säilyi vuoden 1970 peruskouluasetuksessa mahdollisuus oppilaiden sadonkorjuulomaan.

Yhteiskunnan rakennemuutoksen ja maatalouden koneellistumisen myötä tämä loma jäi vähäiselle käytölle. Varsinkin kaupunkien osalta loma-anomuksia ei rehtoreille perunannoston osalta toimitettu. Lehtitiedon mukaan esimerkiksi Lahden kaupungissa viimeiset perunannostolomat myönnettiin 1960-luvulla ja 1970-luvulla yhtään lupaa ei anottu. Vapaa-ajan määrä kuitenkin lisääntyi sillä lukuvuodesta 1972–1973 lähtien kouluviikot olivat viisipäiväisiä.

Syyslomaa saatetaan virheellisesti pitää agraari-Suomen jäänteinä ja perunannostoloman perillisenä. Käytännössä kuitenkin nykyinen syyslomakäytäntö muodostui 1980- ja

UIMAKOULUN OPPILAITA LAMMELLA VALLISAARESSA 1960. KUVA PENTTI HURSKAINEN, HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO

1990-lukujen taitteessa, jolloin kouluhallitus ryhtyi suhtautumaan myönteisesti OAJ:n ehdotukseen viikon syysloman tarpeellisuuteen pidettiin sekä opettajien että oppilaiden jaksamista. Viikon loma mahdollistui sen jälkeen, kun työmarkkinoilla ryhdyttiin laskemaan arkipäiville osuvat vaput ja itsenäisyyspäivät työpäiviksi, minkä lisäksi elokuun puolella aloitettu koulutyö mahdollisti loman pitämisen loka-marraskuun aikana. Varsinaisesti syysloma tuli käytäntöön vasta 1990-luvulla.

Kevätlukukaudella lomapäivinä olivat kirkollisten pyhien muodostamat vapaat, mutta 1920-luvulla muodostui laajempi näkemys mahdollisesta hiihtolomasta. Tiettävästi ensimmäinen ajatus hiihtolomasta esitettiin Kauniaisissa Grankulla Samskolaniissa ja ensimmäinen kuuden päivän ”urheiluloma” pidettiin 1927. Hiihtolomasta haluttiin kuitenkin valtakunnallinen loma.

Tätä ajatusta ajoi varsinkin Lauri ”Tahko” Pihkala, joka kirjoitti useamman kannanoton hiihtoloman hyödyistä. Pihkalan näkemyksen mukaan hiihtolomaan oli löydettävissä aika joululomasta, jonka ”viimeiset kaksi viikkoa [...] ovat happamen maanantaitunnelman täyttämää lukukauden alkamisen kammoa pimeinä päivinä, ilman sanottavaa houkutusta ulkoilmassa oleskeluun”. Ei siis ihme, että hän näki tarpeelliseksi lyhentää kuukauden joululomaa kahdella viikolla. Toinen viikoista Pihkalan mukaan voitiin käyttää koulutyöhön ja toinen voitiin siirtää pääsiäisloman edellä pidettäväksi hiihtolomaksi. Tuolloin hiihtokelit olivat parhaimmillaan. Pihkala esitti myös, että kesäloma lyhennettäisiin, jolloin ”kesäloma ei ennätäisi totuttaa niin pois koulutyöstä”.

Tahko Pihkalan uudistuspyrkimykset tähtäsivät osaltaan maanpuolustuskykyiseen kan-

saan, minkä vuoksi terveyteen liittyvät tekijät korostuivat hänen ehdotuksissaan. Myös muut kiinnittivät huomiota koululaisten terveyteen ja lyhyempien lomien terveysvaikutukset nähtiin tarpeellisina. Esimerkiksi 1920-luvulla nähtiin, että lukuvuoden opetus oli ”sovitettava sellaisiin vuodenaikoihin, jolloin oppilaat ovat työkykyisimpiä ja voivat menestyksellä ottaa vastaan koulussa saamansa opetuksen ja niin lyhyiksi, etteivät oppilaat niiden aikana rasitu liikaa.” Tätä näkemystä tukivat koululaisten paino- ja pituustilastot.

Oppilaiden nähtiin olevan parhaiten oppivaisia syyskuukausina, koska he olivat kesän aikana keränneet voimiaan tulevaa lukukautta varten. Vuoden pimeimpänä aikana väsymys lisääntyi ja oppimiskyky heikkeni. Tämän vuoksi nähtiin, että oli soveliasta katkaista syyslukukausi lyhyellä lomalla. Samanlainen tarve oli myös kevätlukukauden osalta, jolloin oli maaliskuusta lähtien havaittavissa kevätväsymystä. Kevätlukukausi oli pidempi ja rasittavampi. Puhuttiin jopa liikarastituksesta, jonka suurimpana syynä olivat ”liiallinen ainetungos”, ”kurssien laajuus” ja reaalikokeen ottaminen ylioppilaskirjoituksiin. Kouluhallitus hyväksyi hiihtoloman kaikkiin kansa- ja oppikouluihin 1933.

Nykyiset lomapäivät

Ennen peruskoulu-uudistusta opettajilla oli vuodessa 200 työpäivää. Vuonna 1970 tehdyn peruskoulu-uudistuksen myötä opettajien työpäivät tippuivat 193 päivään ja oppilaiden osalta 190 työpäivää. Päivistä vähennetään mahdolliset arkipäiville osuvat itsenäisyyspäivä, loppia- ja vapunpäivä. Viiden päivän työviikolla laskettuna tämä tarkoittaa sitä, että vuodessa työskennellään 38 viikkoa.

Vuonna 1991 voimaan tulleen asetuksen mukaan kunnat voivat itse päättää peruskoulun ja lukion koulutyon aloittamisesta sekä lominen pituudesta. Peruskouluasetus määrää, että koulutyö on aloitettava elokuussa. Lukuvuosi alkaa virallisesti elokuun ensimmäisenä päivänä, mutta varsinainen koulutyö käynnistyy elokuun puolessa välissä, jolloin oppilaat saapuvat kouluun.

Se, minä päivänä koulu alkaa on opetuksen järjestäjän päätettävissä. Opetuksen järjestäjä saa määritellä myös syysloman ja hiihtoloman pituuden ja ajankohdan. Kumpaakaan näistä lomista ei ole kirjattu lakiin. Pääsiäisloma ja helluntai menevät pyhäpäivien perusteella. Lukuvuosi on asetuksessa määrätty päätymään viikon 22 viimeisenä arkipäivänä. Kyseisestä lauantapäivästä ei ala opettajien osalta kuitenkaan kesäloma, vaan opetuksen kesäkeskeytys.

KIRJOITTAJA

JUHO KOTAKALLIO

FT (YLEINEN HISTORIA), FM (KYBERTURVALLISUUS)

TURUN SUOMALAISEN LYSEON
POIKIA MASKUN KANKAISTEN
KARTANOSSA PERUNANNOSTOSSA
LOKAKUUSSA 1943.
KUVA PALDAN, MUSEOVIRASTO

LÄHTEET

- Eräs tarkastaja, N.s. perunalupa ja koulujen työaika, Opettajain lehti: kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti n:o 36, 1926.
- Haavio, Martti, Suomen kymnaasi- ja koulujärjestys vuodelta 1843, Kasvatus ja koulu: kasvatustieteellinen aikakauskirja n:o 4, 1943.
- Hakkarainen, Petri, Onko syysloman ajankohta sopiva?, Kaleva 18.10.2019.
- Hirvonen, Santeri, Liikarasitus ja sen ehkäiseminen, Kasvatus ja koulu: kasvatustieteellinen aikakauskirja n:o 8-9, 1926.
- J.M.S., Tietoja Turun trivialeikoulusta vv. 1787-1841, Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland no 5, 1886.
- Knaapija, Tiina, Älkää kajotko kesälomaan, vaativat viidesluokkalaiset, Länsi-Savo 14.8.2013.
- Koulumuistelmia, Suometar 7.12.1865.
- Lahdessa ei anota sadonkorjuulomia, maaseudulla kyllä, Etelä-Suomen Sanomat 5.9.1979.
- Lauri, Sysyn sato, Opettajain lehti: kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti n:o 38, 1935.
- Lintilä haluaa selvittää koulujen loma-aikojen muuttamista, Etelä-Suomen Sanomat 19.8.2017.
- Lukiolaki 1983.
- Opettajaneuvoston suomenkielisten kansanopetuslaitosten osaston kokous, Opettajain lehti: kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti n:o 18, 1934.
- Oppikoulukomitean mietintö. Selostus sen sisällöstä, Loviisan Sanomat 16.6.1933.
- Oppivelvollisuuslain erinäisten kohtain muuttaminen, Opettajain lehti: kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti n:o 49, 1922.
- Pihkala, Lauri, Mitä Tahko nyt väittää: Hiihtoloma - yhtä hyvä kuin kesäloma, Suomen Kuvalehti n:o 10, 1931.
- Pihkala, Lauri, Oppikoulumme ja maanpuolustus, Sana ja miekka: aikakauslehti puolustustahdon lujittamiseksi n:o 17, 1924.
- Pihkala, Lauri, Voimistelunopettajien valmistus ja oppikoulujen loma-ajat, Helsingin Sanomat 30.11.1925.
- Setä Johannes, Ahkeruus on ilomme, Koti: Kotikasvatusyhdistyksen äänenkannattaja n:o 9, 1930.
- Wallén, Göran, 70 år sedan rektor Hagelstam förverkligade sin vision. I dag är sporterna nya - men lovet lika viktigt, Hufvudstadsbladet 16.2.1997.
- WSP Finland Oy, Koulujen kesälomien siirron vaikutukset matkailuelinkeinolle, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Helsinki 2018.